

براہوئی زبان اٹ احوال بطور زبانی صافت

ناشناں لہڑی

ایم فل اسکالر، شعبہ براہوئی، جامعہ ملوچستان، کوئٹہ

حاجی عبدالطیف پنگلوئی

ریسرچ سپرداز

شیبیر احمد شاہوائی

اسٹینٹ پروفیسر، شعبہ براہوئی، جامعہ ملوچستان، کوئٹہ

Abstract

This research article comprises of the research work on Brahui Hal Ahwal, it is a part of custom, a folk tradition which has been produced between guest and host. The projection of Brahui Hal Ahwal reflects the collectiveness, awareness and a positive activity of tribal code of conduct. This paper shows that structure of this function and narration of special words. The act of this custom is being vanishing today. The facts have been discussed in this paper that how this tradition is losing its grip in our society//The core objective of this paper is to find out the fact that how narrators never tell lie before starting ahwal utterance, usually they solemnly affirm that the shared information is on truth bases. Secondly to show the positive face of our past society that the ratio of rumors was very less than today's era, A case study of Mastung has been included in this paper and the importance of Hal Ahwal has been projected as well.

Key words: Hal Ahwal, tradition, host and guest, chawat na band, sharing information.

دنیانا تھے ہر قوم و راج آتا تینا تینا ضابطہ اخلاق، رسوم رواج، تول بش، یا اوقاتا نفسیاتی پہلوک اوقاطب و جغرافیائی حالت آتا وجہ غان جتا جتا مریرہ۔ بلوج قوم اناضابطہ اخلاق یا ضابطہ حیات یعنی اونا بے نوشت آ آئین و منشور ہم اونا سوگو آقبائلی نظام ۽، دا قبائلی نظام ٹی اونا مز و نفسیات، تول بش، رسم و رواج، دودع ثقافت، لج و میار، زندو مرک، شاد کامی و جنگ جدل یا حال احوال انا تیوی دودی آسر ہال آک ساڑی او سوگو او۔

بلوج راج انا آئین و منشور دا پائک کہ جنگ انا دوران تینا دشمن ۽ اول سرات ھکل متنگ ۽، جنگ نامسخت ۽ درشان کنگ ۽ تاکہ او تینا ہم بیداری و سیونج اٹی مرئے، او ہم جنگ اکن تیار مرے، آئین دا ہم پائک کہ اگہ دشمن تو سلاہ اف تو اوڑا جلہو کنگ دودع میارنا برخلاف ۽، اگہ دشمن جنگ اٹی بعامس، بڑا یا اونا ٹوپ و دستار ہم تما یا اگہ جنگ ٹی نیاڑی سید یا چنا اس نیام تھے تو جنگ آن پئوسٹ دوکشوئی ۽۔ اندن امن واپسی ۽ بر جا تھنگ کن میڑو مرکہ نا ہم چھین آ دود ساڑی ۽، میڑو مرکہ نا دود آن داحقیقت پاش مریک کہ بلوج قوم نا ہر قبیلہ ناعزت و احترام بریبر ۽، اندا میڑو مرکہ نا وجہ ۽ کہ بلوج راج اٹی مدام ہر قبیلہ نا عزت و احترام است متنگ تون او را اونا طاقت نا توازن ہم مدام برقرار ۽، اگہ اسہ زوراک او قبیلہ اس نزور او قبیلہ اسے جلہو کیک یا اودے تاوان رسیفک تو پگہ نا دے ہمو زوراک قبیلہ نزور قبیلہ نا تھڈے ضرور عزت و شرف ترسا اوڑا ن خیر کنگ ناخواست ۽ کیک۔

اگہ کہ زوراک قبیلہ تینا مز و سرزوری نا سبب آن میڑو مرکہ کپک تو تیوی راج نامون آ اوڈ ودار ۽ او تینا ڈوداری نا سبب آن سیال انا تھڈے ضرور شرف ایک۔ کسے گونڈ کہ دا ضابطہ اخلاق اول سرا سے آن ایسو ہم سرسوب اوڑا سے اٹ بر جا تھانے، یقین اٹ دا پانگ کینہ کہ اندان نظام نا بد ولت دار راج و قوم اٹی اسہ قبیلہ اس یا کہ فرد اس دا قبائلی نظام انا آئین و منشور نا خلاف ورزی ۽ کرے یا اودے رضا پہ رضا بے بالا یا اوڑا ن نمن مس تو، تیوی

راج اوڑان نہ بیرہ سو شل بائیکاٹ کیک، یا اودے غلت آن ہمپنگ آبے وس ہم کیک، بلکہ اگه او ناجرم ناقابل ۽ معافی مس تو اونا دوا بیرہ مرگ ۽۔ اندن اندا وجہ ۽ کہ بلوچی راج انا دا قبائلی نظام، ضابطہ اخلاق دا آئین و منشورنا اسہ سو گواو بخش اسے۔

حال احوال نابنا اور دوم

براہوئی زبان نا حال احوال (زبانی صحافت) اٹ دروغلوئی، نزور، پوشکن، یعنی زرد صحافت **Yellow Journalism** نا چو گنجائش اس منگ کپک - دارداد زبانی صحافت نا ہر اچیں آصول آک اگه اری توا بیرہ بلوچ راج اتوں ۽۔

”حال احوال بلوچوں کی سماجی زندگی کی ایک اہم ترین اور کثیر الودر سم ہے، ہرنو وار دجوکسی تویل یا مختصر سفر سے آیا ہو، جس شخص کو جہاں بھی ملے گا اُس سے حال طلب کیا جائے گا، حال کے معنی ہے ”سرگذشت بیان کرنے کے“، حال احوال ایک اہم ثقافتی رسم ہے جو بلوچ قوم تک محدود ہے، اسکے مخصوص آداب ہیں، ہر مسافر اور نووار دجوکسی بلوچ کے گھر یا اُس کے مہمان خانے میں آئے گا سب سے پہلے حاضرین مجلس اُس کی مزاج پرسی کریں گے۔ مزاج پرسی کا طریقہ کاری ہے کہ میر مجلس انفرادی طور پر خوش آمدید کہہ کر نووار دکو زچ کرنے کے بجائے، حاضرین مجلس سے کہے گا کہ نووار دکو خوش آمدید کہا جائے، جس پر تمام حاضرین مجلس یک زبان ہو کر مہمان کو خوش آمدید کہتے ہیں، خوش آمدید کے اس اجتماعی رسم کو بلوچی میں ”دوب درا ہی“، کہا جاتا ہے۔ اس تقریب کے بعد مہمان سے حال پوچھا جاتا ہے،“ (مری، 2013، 163-164)

د ا اسہ بھاش او حقیقت اسے کہ بلوچ قوم ہمو قوم انا حیثیت ۽ تھنک کہ او نا است آن زیات پین چندی زبان آکو، بلوچی زبان آن پداونا ارٹمیکو بھلا انا برآ ہوئی زبان ۽، ظاہر ۽ کہ قوم است مس تو رسم و رواج یا تیوی ثقافتی پہلوک ہم اسٹی نا شاہدی ۽ برآ راست ۽ ایتھہ،

هندن برا ہوئی حال حوال ٹی مہمان اس کس انداخت آبریک تو خلق خواجہ اول سرات بروک آمہمان تے یا مہمان ۽ تینا یا تینا تو لوک آبندغ ٿون او راسه وار جوان جوڑ بڑ کیک، یا کیرہ است است آ جوان تین په تین بیا بخیر کیرہ، دیر کنگ آن پد خلق خواجہ (کماش) اگه اوڑ ٿون او نا خلق انا بندغ آک ساڑی او تو اوقت سلاہ ہلیک کہ مہمان یا مہمان تے احوال کبو، تو ساڑی مجلس یک زبان مرسر پاره ”ھو جی۔۔۔“ او کان پد بروک آک مہمان، مہمان تے آن اسہ سریحال او کماش اس تینا حوال ۽ سرجی اٹ ایک، احوال نا ایسی آن پد اسہ وار ولدا جوڑ بڑ نا سلسلہ اس بناء مریک، مہمان یا مہمان تا احوال آن گڈ احوال تزوک آخواجہ (اگه اوڑ تو پین سنگت مڈ اس) تو تینا سنگت آتے احوال ہنگ نا ھموڑ سلاہ ۽ خلیک کہ ھموڑ خلق خواجہ احوال ہنگ نا سلاہ ۽ تینا سنگت آتے خلک سنگت آتے سلاہ ھنگ آن گڈ تیوی سنگت آک یک زبان مرسا پارہ کماش احوال یش ۽ نے آ۔ بھلا اُس۔۔۔ احوال ہنگ آگڈ اسہ وار ولدا کوڑ بڑ نا چر جوئی اس بر جا مریک۔

احوال نا اول سرات حل斐يہ بيان:-

برا ہوئی زبان اٹ حال و احوال ہنگ نا اندازه ۽ دا زبانی حلف نامہ بھاز جوانی خلگ کینہ کہ احوال نا اول سرنا اول نہ بیره تینا کا ٹم نادر اخني ناخدا نا بھلنی و بیزرنگی نا سوغند ۽ هر فک، دا زبانی سوغند انگل آن بھلام سخت دادے کہ چوصورت اسے ٹی حال احوال ٹی دروغ گوئی، بد نیتی، بد گمانی، مفک نہ اودے نیم گڈ لوکنگ ناجا ڙت ۽۔ برا ہوئی ٹی اسہ متل اسے کہ دروغ انکرس ڙواں گلک، احوال آک تینا سچائی نا سبب آن تیوی راج ٹی دم جٹ ٿون تالان مریره۔

احوال نابرو اٹ ٹکری حسن خان سمالاڑی ھنکلین شیرناپ کنیتی والا ٿون برا ہوئی حوال نابرو اٹ ھیت و گپ کرسا پائک کہ احوال اٹی دروغ تر گ اسہ بھلو میار اسے، دا

میارنا پام ۽ تختنگ کن حوال خواجه غاڪ احوال نا اول سرات تینا کاڻم نادرائي تون اوار اللہ پاڪ نا جھلنی نا هم قسم و سو گند ۽ هر فیره، تاکه احوال اُڻي کس دروغ تڑنگ نا سوچ ۽ هم کنگ کپ، دودا ناوڑاٹ او ڪنه احوال کنگ آن مُست دير او ناس ناسلہ ۽ خلک، دير کنگ آن پداو هڪل کرئے پارے که خواجه دم کشاس۔؟ هڪل کريت که جي او، کنا جي او کنگ آن پد کنه پارے که ايت خيرات حوال ۽ تينماي ٻنگ نامخت ۽ بيان ڪرسا پاريٽ که ”احوال خير“ که اي اينوبسوٽ کنه برا هوي احوال ناباروٽ معلوم دار ڪو که ناراج اُڻي حوال نا انت اهميت ۽ پين ٻنهٽ خير۔ تينماي احوال آن پد خواست کريت که ڪلري نم تينماي حوال ۽ ايتيو، ڪلري تينماي احوال ۽ ترسا پارے که

”احوال خير“ جا گه بزرگي ۽ اللہ نا کا ڻم نادرائي ۽ نا ندا علاقه ڻي تينماي ڦداري و ڻمک و ڏغاره تون مشغول اُن پين بد بيكاري خدا پيش کته نه، تينماي انداوي ڻي تو لوک نه رب روشنائي کرئے پين ٻنهٽ نخير، (ڪلري، وخت سهپ انا 10 بهج، 2 پريل 2016ء)
ڪلري تون حال احوال منگ آن دا اندازه مس که احوال اسه تون حوال اٺ دروغ گويي نا چپو بشخ اس گوانپك ايلو دا که منه دے آن پدا گر پين کس اس ڪلري تون حال احوالی مرے تو او تينماي احوال ۽ تختنگ تون او را او رکنا تروک آحوال ۽ هم ھمو بروکا مهمان ۽ ايتنگ او ناقابلی فرض وزمواري و دودا ٿئي شامل ۽ اندن دا احوال آک اسه ايلو آن مجھ مرسا تيو علاقه اسکان سچائی اٺ سفر ڪيره۔

حاجي شاه ڀڳ شيدا غان احوال آتا تالاني نا پاروٽ سوچ مس تو او تينماي اسه واقع اس بيان کرئے پارئ که ”1970ء اٺ اي او کنامنه سگت کاس انا وا پاري کرينه تو پچپائي ڻي کاس نازخ اسل دڙا تو پچپائي تونن تينماي کاس ته هر فين و ڏھا کن درين تاکه کاس سک زياده نزخ ڪير، و لے و ڏھانا کاس وا پار آتے هم خبر موس که کاس نازخ اسل دڙانے، دا ڦان

د ا معلوم مس کہ اسے ایلو نا حوال تھنگ آن کاس نازخ انا احوال دا کان بھا ز مروڈھ یا ایلو تیوی علاقہ غاتیا ہم بھا ز زوت سر موس،۔ (شیدا، وخت دیگرانا 5 بجہ 4 جولائی، 2016ء)

چوٹ نابند آن

احوال ۽ مدام سرجم مردوئی ۽ اند او جه ۽ کہ ناراج اٹی ہر چونکا بھلا احوال نا اہمیت تینا جا گہ بر جائے، احوال ٹی نہ بیرہ دروغ تڑنگ نا گنجائش ارے، بلکہ بد نیتی آن پاناد ہر چونکا بھلا احوال ۽ احوال ناشیخ جوڑ کر سا ہم تروک آ احوال اٹی بیان کروئی ۽ دنگا سرجم آ احوال ۽ ”چوٹ نابند آن“ پارہ، ہر اٹی تینا سفر، نا احوال توں او ر او ر علاقہ نامد و موسم، جنگی صورت حال والیو علاقہ غاتا اگہ احوال خواجہ ناخف آ تمانے ہوا احوال نا تل پہ تل ۽ ہم احوال ناشیخ جوڑ کروئی ۽۔

”یہاں کے لوگوں میں ایک رواج یہ بھی ہے کہ جب دوآدمی ملتے ہیں سفر میں یا کہیں ایک دوسرے کا حال دریافت کرتے ہیں۔ حال سے مراد وہ خبر ہوتی ہے جو سفر کرنے والے کے گھر سے روانہ ہونے سے پہلے کی ہوں جب ایک شخص کا حال سنا چلتا ہے تو دوسرا حال سنتا ہے، یہ خبر بڑی مفصل ہوتی ہے اس طرح ایک علاقے کی خبر دوسرے علاقے تک پہنچتی رہتی ہیں معلومات کا یہ سلسلہ بہت طویل ہوتا ہے، اس میں عورت اور بیویوں کا ذکر نہیں آتا،“ (احمد، 2015، 66-67)۔

یقین اٹ ناراج اٹی احوال آتا اسے سو گواو نیٹ ورک ورک اسے ہر ان اتالانی ہر ورنا، پیر کماش آک دا زبانی صحافت ۽ گیرا سے آن تینا قبائلی ضابطہ حیات توں ہم گر تھ کرینو۔

احوال و میار

بلوچ راج اٹی احوال نا اہمیت نا اندازہ ۽ داڑ آن ہم خلنگ کینہ کہ اگہ کس اس کس

اسے نا غلقت آکائے تو ہمو غلقت خواجہ بروک آمبل ۽ ہزار جی وجان کے او نا جوان وڑاٹ خرمت و چیٹ ہم کے، ولے اودے احوال کپ تو دا نتاراج ٿی دا اسہ بھا ز بھلو میار اس گوند ینگ اک کہ فلاں خواجہ کئے تگ اُنی ہتوكنے ہم احوال ہم کتو۔ برآ ہوئی زبان اُنی دا رِداٹ اسہ وساہت اس ۽ کہ ”کس اودے احوال ہم کپ پائے هر اپھلی آچ آ سوار مریو“ یعنی کہ کس ۽ اہمیت تف او ناراجی و قبائلی حیثیت آن نہ من مرے۔ دا ہم اسہ بھلو میار اسے کہ کس اسے احوال تنگ نا وڈ وڈ ول ہم بف، دارِ داٹ برآ ہوئی نا افسانہ ”امن میلہ“، نا اسہ پیرا گراف اس درشان کنگ الی سر پند مریو۔

” میر رو دین کئے آن کتابنگ ناویدن ۽ ہرفنگ آن مُست کئے دیر و چلم نا سلاہ ۽ خلک داخو بھلو مڙل اسے آن پد ملائی آن بینار ڪسٹ دیر انا خواست ۽ کنگ تون رو دین اسہ سُبک او مارا سے همکل ترسا پارے۔ مہمان بخی دم درختنگ اک در خاُن اسے نا بندوبست ۽ کر۔ گدان اسٹ اس ولے نیا میکو کونٹ گدان ۽ ارائخ اُنی کریس، سُبک آ مار کونٹ ۽ بُڑا کرے دم جَٹ تون مس ناتاس اس پینگن آ خاُن آن پرا لیس کنا دو ڻی تِس، خاُنک تینا پیگنی آن سوب آن اسہ کش اُنی تِنگ نا اجازت ۽ توسہ ہیچ کا می اٹ خاُن تے تِنگ آن پد کنابین و ملائی تون دم دری ہم کئے آن مول کرے۔

دم کشاں خواجہ---! میر رو دین کئے آ مون ۽ ہڑسا پارے، کنا (جی او میر) کنگ تون تولوک کچاری آن خواست کرے لشکر خواجہ ۽ احوال کبو، تیوی کچاری او جی --- نا توار ۽ چست کرے، ہاں خواجہ---! ایت خیراٹ احوال ۽ تینا میر اسہ وار تون کئے آ مون ۽ ہڑسا پارے، ای دا خاطر آن ہبکہ مُسٹ نہ کئے حوال بریک نہ ای حوال نادود ر بیده غان بلداؤٹ، ای تینا اُست انا ہبیت ۽ تینا دوی آ ایسٹ تینا خجل آ مون تون پاریت میر کئے حوال تِنگ بُک، کئے آ تیوی کچاری نابشندہ کنا نزور آ کو پہ غاتا افسوز نا اسہ بھا ز بھلو باریم اس

تختا، وَخ۔ کے حوال برؤسُس؟ ای اندابڈو گم گارپر گونڈاٹه، میررودین لشکرنا بشخندہ ۽
کنا ملامتی سرپندمس، (عزیز آبادی، 30 نومبر 2013، 06 دسمبر 2013)

دا افسانه غان دا حقیقت عیان مس که اگه کس اسے حوال تنگ بف تو دا هم اسے
راجی میار اس خیال کنگ اک۔ بر اهونی افسانه ”مردآ تاٹولی“، ٹی احوال ناز کردن بریک ”
بھلے! ملوک ایت بو خیرات احوال ۽۔ غُٹ سگت آک نورل نا کنڈ آہُر ار۔ او خن تا
اشاره ۽ سرپندمس که سگت آک احوال ۽ کئے آبٹیر۔ نورل۔! لمجی احوال خیر، نن
سگت آک شکار کن پیش تماڻ، شکار نارندات بھاڙ مرتمان ڏن، انت اس دیر ڏڈ ک اسر۔ ختم
مسُر، دیر انارندات مش انا کنڈ آموں کرین که داڑے آبادی اس مرو۔ داڑے بُسُن
آبادی، پین بنته ڻ نما سلام آخر۔ (حسن، 2014، 86)

بلوچ راج الی شیرذال آنیاڑیک وخت وخت اس نزینه غاتانه ساڑی منگ آهمو
کاریم ۽ کیره هرا که لس وڑاٹ برینه نائے، دا افسانه ٹی بھلے احوال ۽ شکاری تے آن تو ھک،
و لے تینا احوال ۽ تنگ آن بجائے شکاری تے آن سوال کنگ ۽۔ هرا که احوال نادود
آتیان برخلاف ۽۔

احوال و شرف داری

احوال کنگ و احوال تنگ بلوچ راج انا ضروري آ دود آتیان اسے دودا سے، دا
ضروري آ دودنا اہمیت ۽ داعمل آن ھم جوان خلنگ کینه که سانگ و برام آتا موقع غامارنا
کنڈ آن بروک آ جن (نزینه غاتے) ۽ ھم مسٹ خواجہ نا بندغ آک ھم حوال کیره، حالانکه
ھر ٿوم آ کنڈ آن مخلوق ۽ معلوم ڪ که ایزو نادا جن انت اسے کن یئنے۔؟ و ھم حوال تنگ و
احوال کنگ نادود تینا جا گه غا بر جا او اڳي ۽ بنگ نامخت آن معلوم دارمنگ ناسوب آن
ھر ٿوم آ کنڈ آن حوال آک بھاڙ گونڈ مریره، با دشاد نا کنڈ آن جن انا کماش تینا گونڈ

انگا احوال ٹی پاٹک کہ ”نن بادشاہ سلامت ناشادی نارِ داٹ نما خزمت ٹی حاضر مسُن پین
بنتہ نن خیر۔“

اندان مسڑ ناکنڈ آن ہنکنیں خواجہ یا پین کماش اس تینا احوال ٹی پاٹک کہ ”ننا نما
انتظار ٹی اسُن نے رب روشنائی کرئے پین بنتہ نن خیر۔“

دا احوال کنگ ناعمل بیرہ ماتن ناکونٹ آمنگ کپک، ولے سرڈ بیس برے پاٹک کہ ”اور
پھر خاندان کا ضعیف العمر دوست تعزیت کے لینے آنے والے کا احوال پوچھتا ہے اور سفید
ریش کہتا ہے ”آپ لوگوں کی اجازت سے“ کہہ کہ یوں احوال دیتا ہے ”خدا کی کرم اور
ایمان کی سلامتی اور آپ لوگوں کی سلامتی کے لینے ہم دعا گوہ ہیں۔ یہ غم ناک خبر ہم لوگوں
نے سنی اور ہم اپنی عزت دار دوست کے فاتحہ کے لینے دوڑتے چلے آئے اسکے علاوہ کوئی اور
احوال نہیں اور سب طھیک ہے“ (برے، 1980ء، 222)

ماتھی آکونٹ آبروک آغزر خواہی کروک آتے کونٹ خواجہ ہچو وخت اس احوال
کپک، او دا خاطران کہ غزر خواہی کن کبھی سد آبندگا تے اس دکت اٹی احوال کنگ واوفتا
احوال ۽ ہلنگ ہچو صورت اسے ٹی ممکن اف، عزر خواہی یعنی فاتحہ خوانی آن پد کونٹ خواجہ
بروک آغزر خواہی والا تے بیرہ شرف اوزعت ہنگ کن دا پاٹک کہ ”لشکر ماندہ مفیرے“
اوکان گڈا یماندار ناباروٹ تینا تینا افسوز آتا درشانی ۽ کیرہ۔

براہوئی زبان اٹ احوال ناموونہ

با بود رخان و مہمان اسے ایلوئے احوال کنگ یا احوال ہنگ۔

با بود رخان۔! نی بڑ مسوس، زیزاد پڑ خیر ٹی ۽ علاقہ غا خیر مسونے، آلم، پار، تمن۔۔۔

مہمان۔! الحمد للہ نالکھ توروے نما داک مسونو۔ گل بڑھ خیر اٹی مسون۔۔۔

با بود رخان۔! جوان جوان۔۔۔ دیر گنیسہ، ہاہا۔۔۔

مہمان۔۔! یہ۔۔۔ وس کریں۔

بابودرخان۔۔! ہاں، ایت خیرات احوال ے تینا۔

مہمان۔۔! اللہ امیت ے کاٹم نادر اخی ے ، احوال آک مرسا ہنا نو ، پڑھ انا دیک گدریںک
انگ اٹی ے نن ہمو جو ہاں علاقو اٹ ، ایتھو نا بے بر ساتی نا سوب آن بیرہ منہ ہیٹ تینا پال
خواری کن اڑسان ایلو تیوی مال ے نوک آن مُست شو آن تون مُد کرسا تک آن ایپاربی بی
نانی ے گدر ریفین ، گولو یک پارہ کہ ایتھو کچھی ہم دن سفتی و سمتہ نے ، واہم سہدارتا گزران دا
جا گہ غان جوان مرو۔ ای گڑا درو آن تینا نیام تائی کو مار گل بیگ نابرام نابابت اٹ بجارت
کن خلق آرادہ مسوٹ ، استو آن موگی چراٹی میر شہباز خان نا مہمان مسوٹ ، میر شہباز جوڑ خیر
اٹی اس اوپین کن تون پھر انا احوال کتو کہ ، او کنے تینا احوال اٹی دا پارے کہ درو حاجی دل
مراد وکری خدا شیخ آ ستا مُرغن خونی جیڑہ ے ایس کنگ کن ای ، وکری صاحب داد ، میر اوتمان
خان ، مولئی نور محمد و پین منه بندغ حاجی دل مراد آ ستا خلق آ اوڑا میر ہنا ن ، کہ داخونی آ جیڑہ
آ خونت کن ختم مرے ، انتے کہ داجنگ اٹی چندی ورنک سُم تا گواچی مسوٹو ، حاجی دل مراد
میر کچاری ے شرف تر سا خیر انا چنک آ تابُر زا کرئے۔

بابودرخان۔۔! ہاں شکر مس بھاڑ ہے نائے داخونی آ جیڑہ بر جا اس۔

مہمان۔۔! گڑا ای استو آن ہموڑے میر شہباز خان تون سخت آن مجلسی مسوٹ ، سہب انا
اللہ نا فرض ے ادا کریں پیالہ اس چاء انا ہلکن اوڑا ان موکل کرسا بسوں وسی آ نم تون حالی
احوال پین بنتہ نن خیر۔۔

بابودرخان۔۔! خدا خیر کے کل آ خیر کے

مہمان۔۔! نم تون انت احوال اسے ناڈس ے ۔۔۔؟

بابودرخان۔۔! بزرگی ے اللہ نا ، نما کاٹم نادر اخی ے نن تون پھر انا حال احوال اف ، مُست نا

احوال آک مرسا ہنانو، پین بد بیکاری خدا پیش کتھے، نن تینا اندازی داری ٹی مشغول،
ای ہم دانگ اینگ سرتھ نٹ، انداڑے جا گه غا۔ ناہیت آن بارداڑے ہم پر بر سات نا
سخت آن کاختی مسو نے، ایتھو بے بر ساتی نا سوب آن خوم توں او ار زر ت ہم جوان بود
کتو، ہمو ایکون نا بند اٹ ٹلکر اس پالیزنا ہم دسیسٹ او ہم پھل اٹی ہشنگا۔ وا ہم اللہ نا مہروانی
ء کہ سال اسے ناغلہ دوبس۔ ای منہ وخت انا ی موغوم اسے نارغ آن پچ بش مردوئی افث،
ڈغارنا سار سمبال ۓ مار یکوتا دولی تسوٹ۔ ملخ و طبیب میاں خان کن کلاہو کریٹ کہ برے
موغوم کن کنے داغ اس ایتے، گڑا طبیب در و سہب انا بس کنے داغ اس تیس، داسکان داغ
پو سکنے وا ہم لٹ بند کر سا تینا چڑوا سے کن کا وہ، اول آ تو موغوم نارغ کنے بھاڑ عذاب
کر سس۔ میاں طبیب ہم پھر انا حوال کتو، او فتا آلم اینو گہ رنگی توک نا بڑ اٹی ۽، او منہ
وخت ۽ عمر یض اسے آ سندھ نا کنڈ آ ہنا سس، باسی نا سوب آن اوڑے بھاڑ جال کنگ کتو
۔ نن نداڑے تو لوک نما گت اٹی ہم الونہ، نے رب روشنائی کرئے پین بندھن خیر۔۔۔

خدا خیر کے ۔۔

مہمان۔۔! جوان بڑھ مسوز پین خیر خیریت ۔۔۔

بابور خان۔۔ الحمد للہ۔۔

حاجی عبدالطیف بن گلزاری تینا انشائیہ ”پین احوال خیرے“ ٹی براہوئی احوال نا
در وشم ساخت، سو گوئی اور سم اس سر پند مریک او تینا احوال ۽ تو شستہ کر سا بر اہوئی صحافتی مڈی
نا پیش جوڑ کریئے۔ ہند اوڑاٹ ”توئی توار مستونگ“، نا داریہ نا پن (کاٹم نا دراخی) ۽،
اداریہ ٹی ”بلو چستان سیوٹ خوا ٻک“، نا سر ٻال توں او غانستان ناویلی در شان کر سا ”پین
احوال خیر“، اداریہ ایسراء (اداریہ، دسمبر 2001ء)

پانگ نا مطلب دادے کہ ”براہوئی زبان اٹ احوال بطور زبانی صحافت نا نفیا تی پہلو نا

نوشت صحافت و ادب اٹ بر جا خنگ اک۔

احوال ترک یا ہوک آنا نفیات

بلوچ قوم نافسیات او نامِر اونا احوال ٹی ہم صاف ظاہر نظر بریک، احوال ترک آ اگه چوت نابند آن (سرجم) احوال ایتک، تو احوال ہوک آ ہم اونا احوال نامرغنی ناجاچ ۽ بلسے تینا احوال ہم سرجی اٹ یعنگ نالائج مریک۔ وخت اس کہ احوال ترک آنا احوال گونڈ مریک یا بنوکا ۽ دا احساس مریک کہ امبل تینا احوال ۽ اسُل گونڈ کرے تو اوہم تینا مرِ انسوب آن تینا احوال ۽ گونڈ کیک۔ گڑاس اندو ہم احوال یعنگ نا وڑو ڈول آک راج اٹی ساڑی اوکراوک حال احوال کنگ یا یعنگ نا چاگرداں بست پین او، دنکہ

ڈہ یعنگ

ڈہ ہمو خبر پانگ اک ہر اتم اللہ امان ایتے جا گہ اس بھاز بھلو آفت یعنی زمی جم، سیلاپ یا اندنو ڈیر یا خارخاں کہ کئھی انسانی جان آتے مرگ یا گواچی کرینے، یارا ج اٹی اسے قبیلہ اس ایلو قبیلہ توں جنگ کرسا منه بندغ ٹھپی یا بیران مسونو، ہمو وخت ہڑتو ما قبیلہ غاک تینا تینا برادری ۽ پین نیام انابندغ آتا زریعہ اٹ ڈہ یعنگ اک یعنی او فتے خبر کیرہ کن فلا نا خوم توں دا جیڑہ ۽ مسونے، نمایا سیال خوم نا دادا نسخان آک مسونو نم ہم تینا خیال پام یا تیاری ٹی مریرے۔ تاکہ ہڑتو ما خوم آک تینا پام وسیو خج ٹی مریر۔ ڈہ یعنگ نا گل آن بھلا فائدہ دامنگ کیک کہ ہڑتو ما خوم یا قبیلہ دا کان مُست اسے ایلو ۽ ولدا نسخان اسے نا گواچی کیرا اوکان مہما لو نیام ناخیر خوا ہک نسخان ترک آ خوم نا کنڈ آن نسخان ہرنوک آ خوم ۽ میڑ مرکہ کیر، تاکہ دا جنگ جیڑہ مون مسست لٹ گھٹائی یا قتل کوش نا گواچی مف۔

مثال:- ڈہ بس رسینگا کہ خشکا وہ نا ڈغار تازی آ بھلو جنگ اس مسونے او جنگ اٹی میر بلوج خان نابندغ آک زیات ٹھپی مسونو۔

ہوکا کنگ

ہوکا ناخبر بھاڑ مرا خبر اس مریک، ہر اڑے نئے احوال اس سمرے نئے احوال اس کائے، ہر اک مخلوق ۽ شک اٹی اختتے کے یعنی ہموخبر کہ اوٹی شک انگنجائش مرے باخی سلے، انت دا خبر راست و پک ۽ یا اسہ دروغ اسے ناخبر ۽۔؟ دا ہوکا منہ دے اسکان راج اٹی بھاڑ گردش کیک اندن مخلوق ۽ شک نا گواچی کیک، منہ وخت آن پت تصدیق مریک کائیک کہ دا ہوکا ناخبر پک ڪس یا ڈروغ۔

مثال:- مستونگ اٹی اسہ حقیقت نا کسہ اسے، ہوکا مس کہ پنی آزمیدار رئیس امان اللہ آبیزئی نامار او غانتستان ٹی شہید مسونے، او ناخیرات ہم مس، ولے قدرت الائیں نا کہ او ہموخیرات نادے تینا اُراغا سرمس۔

بُل یا ٹک منگ

دا خبر کس انابد نام منگ ناخبر پانگ اک، اگہ کس اس انڊنو گندہ او کاریم اس کے، ہر اڑاں او نا گندہ غا خبر تیوی خلق و راج ٹی بُل مرے، مثال ناوڑاٹ، سیاہ کاری، دُزی، جنگ اسے ٹی لغوری نشان ایتے یا کس انامون آپرٹ اس خلے۔

”پکار خان نامار بجارت پین تین دوزی ۽ کٹفعے، تینا بغل نا ہمسائیہ نا دوزی ۽ کرے، او نا اندا گندہ غا کسب آن اینو تیوی شاراٹی بُل ۽۔

پڑو کنگ

پڑو ہموخبر اعلان یا اطلاع اکن کاریم اٹ اتگ اک کہ خاص وڑاٹ سر کارنا کٹدا اسہ حکم نامہ اس جاری کنگ، دُن کہ نرغ نامہ اس جاری کنگ اوڑا اس مخلوق عمل کنگ نا پڑو، شار ٹی کر فیونا پڑو، یا موڑ سائیکل آڈبل سواری نا پاہندي نا پڑو ک و پین پین سر ہال آک

اور او، دا کان بیدس غیر سرکاری اداره غاک هم پڑو جاري گنگ کيره هرا وخت غیر سرکاری يا نيم سرکاری اداره غاک لس مخلوق کن يا تینا تینا اداره نامبر و عهد يدار آتے حکم، خواست اس جاري کير، دا پڑو ۽ لس اخبار آتے تالان گنگ اک۔ دا کان مُست حکومتی کارنده غاک يا ليوزن سپا ہيڪ بازارنا بھلا چوک آسليليره لس مخلوق ۽ تينا کنڈ آ متوجہ کر سا سرکارنا پڑو ۽ ٿرند آ تو ارتون مخلوق ۽ بغيره۔ مثال اکن سرکارانا اسه پڑو اس دا ڦر اڻي ۽۔

صوبائی محکمہ داخلہ و قبائلی امور ناپڑو

کوئٹہ (خ-ن) صوبائی مکملہ داخلہ و قبائلی امورنا پڑونا رِدات 25 جولائی 2018ء اس گھین کاری تا سوب آن امن واہمی ۽ تو نگ کن دفعہ 144 نارِدات پچ آصوبہ ۾ خاکر اسہلہ پر فنگ وا فتے توں او ار چرینگ انگ، ہوائی سُم کاری و کریکروڑ انداھا که خیز موادنا کاریم اٹ اتگ آ 6 جولائی 2018ء آن 24 دے اکن پابندی خلنگ نے۔ (تلار، 7 جولائی 2018ء، 3،)

كھٹا

ایونا دا ترند آ دور ای هم احوال کنگ و احوال تنگ ناہمیت تینا جا گه بر جا نظر
بریک، لیکن ملٹی نیشن علاقے غاتے ٹی جا گه جا گه احوال ناہمیت نزور خنگ اک واهم مجموعی
وڑاٹ احوال نادودمادام تینا اصلی آ دروشم توں راج ای خوندی خنگ اک، ہر علاقے غاتے
ٹی احوال ناہمیت نزروع یا اسُل اف یقین اٹ بلوج مخلوق تینا راج آن کشکینگا سہ ایلو بھلا
بھلا ملٹی نیشن شارتے بھاڑ بھلو وخت اسے نائے پین راج اسے نا اسے آن بخش جوڑ مسونو،
انداوجے که او فک تینارسم و دودا آتے اُست درسا احوال ناہمیت آن نابداو۔ اگه دادوری
کس احوال آن نابد یا احوال ۽ اهمیت تنگ ناکوش ۽ کپک تو او تینا جان خلاسی کن
احوال تروک آ ۽ بیرون دا یا ٹک که ”ماندہ مفیس۔۔۔“ بغیر اس غزرخواہی ناکوئٹ آن ایلو

مہمان جاگہ غا اسہ ایلوئے ”مانڈ مفیس“، پانگ میار گوند گلک۔ بلوچ راج اُنی حال و احوال کنگ یا ٹنگ نا اسہ جتا و ڈول اسے نا گرج ۽ کیک، ہر اکہ بُڑز کو سر ہال آتے اُنی احوال کنگ ٹنگ ناطینکنکیک **Tachnic** بیان کرنگا نے۔

کتاب آک

احمد، کمال الدین (2015ء) صحافت و ادبی بولان میں۔ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ برے، ڈینس (1980ء) براہوئی رسم و رواج۔ گوشہ ادب کوئٹہ بنگلہری، حاجی عبدالطیف (جنوری تا جون 2000ء) سہا ہی دے ٹک کوئٹہ۔ براہوئی ادبی سوسائٹی کوئٹہ

بیدار، عبدالقیوم (2014ء) براہوئی نسائی ادب کا تحقیقی و تقيیدی مطالعہ۔ براہوئی اکیڈمی (رجسٹرڈ) کوئٹہ

تلاار، ہڑدے لی نو شکے (7 جولائی 2018ء) ادارہ ہڑدے لی تلاار، نو شکے توار، توئی مستونگ (دسمبر 2001ء) ادارہ توار، مستونگ حجازی، ڈاکٹر مسکین علی (2007ء) اداری نویسی۔ سنگ میل پبلی کیشنر، لاہور حسن خان، ٹکری (10 بجہ سہب انا۔ 12 پریل 2016ء) ہبیت و گپ، شیرناپ، مستونگ۔ شیدا، شاہ بیگ (5 بجہ، 4 جولائی، 2016ء) ہبیت و گپ۔ سراوان لائبریری، مستونگ عزیز آبادی، حمید (30 نومبر۔ 06 دسمبر 2013ء) ہفتہ تلاار کوئٹہ قادر، سی اے (1972ء) اخلاقیات۔ مجلس ترقی ادب لاہو محمد رمضان، ملک (دوسری ایڈیشن 2013ء) ثقافت و ادب و ادبی بولان میں۔ نظمت شفافت حکومت بلوچستان ناصر، حسن (2014ء) مزل نارندھر۔ مہر درانسٹی ٹیوٹ آریسراچ اینڈ پبلی کیشن، کوئٹہ